

Наталія Вадимівна Лук'янчук,
завідувач сектора соціалізації
обдарованої дитини відділу
проектування розвитку обдарованості
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

Наталія Анатоліївна Климова,
науковий співробітник сектора
соціалізації обдарованої дитини відділу
проектування розвитку обдарованості
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 159.923.38 – 053.67+376–056.45

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

В статті сформульовані поняття комунікативної компетентності одарених старшокласників, віртуальної комунікації. Обобщены возможности и перспективы использования виртуальной среды для формирования и развития комунікативної компетентності одарених учасників старших класів. Особенности виртуальної комунікації представлені в схемі і показані взаємозв'язки в Інтернет-середі.

Ключевые слова: комунікативна компетентність особистості, інформатизація освіти, віртуальна комунікація, інтерактивність, віртуальне простір.

In this article the concept of communicative competence of gifted high school students, the virtual communication. Summarizes the opportunities and prospects for the use of virtual environments for the formation and development of the communicative competence of gifted high school students. Features of virtual communication are shown in the diagram and are shown the relationship in the Internet environment.

Key words: communicative competence personality, informatization of education, virtual communication, interactivity, virtual space.

У сучасному світі від рівня технологічного розвитку кожної країни залежить не тільки її економічна могутність і рівень життя населення, але й положення цієї країни у світовій спільноті, можливості політичної та економічної інтеграції з іншими країнами. У той же час, рівень розвитку і використання сучасних технологій визначається здатністю виробляти, засвоювати і застосовувати нові знання. Тому в сьогоденних умовах розвитку суспільства зростає увага до такого соціального феномену як комунікація. Комунікація стає об'єктом дослідження філософського, соціологічного,

політичного, педагогічного рівнів. Таке положення є цілком закономірним і логічним, бо однією із визначальних особливостей людського суспільства є спілкування. Спілкування виступає необхідною умовою буття людей, без якого неможливе повноцінне формування як окремих психічних функцій, процесів і властивостей людини, так й особистості в цілому.

Реальність і необхідність спілкування визначена спільною діяльністю, щоб жити, люди змушені взаємодіяти. Діяльна людина завжди спілкується, а спілкування дає змогу організувати спільну діяльність і збагатити її новими зв'язками та відносинами між людьми.

На сьогодні спілкування відбувається як у особистісній взаємодії (реальному житті), так і завдяки інформатизації суспільства (віртуальному середовищі).

Одним з важливих напрямків інформатизації сучасного суспільства є інформатизація освіти – процес забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки та використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання і виховання особистості.

Особистість можна уявити, як сукупність компетентностей, що виступають мірою здатності людини включатись у діяльність. Ключові компетенції ґрунтуються на властивостях особистості і проявляються у певних способах поведінки, що спираються на психологічні функції людини, мають широкий практичний контекст та високу ступінь універсальності.

Як показує життя, сучасна молодь не завжди має можливість ефективно використовувати спілкування, тобто, немає в наявності або на низькому рівні комунікативна компетентність, що за висловлюваннями дослідників-практиків Л. Петровської, Ю. Ємельянова, В. Захарова, Н. Хрящової, О. Сидоренко інтерпретується як:

- здатність людини встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. До її складу входить певна сукупність знань та вмінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу;
- ступінь задовільного оволодіння певними нормами спілкування, поведінки;
- ситуативна адаптивність і вільне володіння вербальними і невербальними (мовними і немовними) засобами соціальної поведінки
- результат вивчення, засвоєння соціально-психологічних еталонів, стандартів, стереотипів поведінки, оволодіння «технікою» спілкування;
- здатність людини брати на себе та виконувати різні соціальні ролі; вміння людини адаптуватися до різних ситуацій, вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування.

Психолог Ю. Ємельянов вважає [2], що комунікативна компетентність завжди набувається у соціальному контексті. Основними факторами, що детермінують її розвиток, є життєвий досвід людини. Комунікативна компетентність сучасного старшокласника вдосконалюється через досвід – у процесі спілкування і взаємодії, а також опосередковано – через літературу, театр, кіно, Інтернет, де має місце отримання нової інформації, певних ситуацій і особливостей взаємодії людей під час спілкування, конфліктних ситуацій тощо.

На розвиток і формування комунікативної компетенції впливають певні фактори. Визначають зовнішні і внутрішні фактори. До зовнішніх – відносять соціальні умови: суспільство, в якому зростає дитина, місце проживання, рівень освіти та культури у країні, мовні, статусні, вікові відмінності, сімейні традиції

тощо. До внутрішніх – відносять: розвиток і становлення «Я», внутрішню характеристику особистості, емоційну та мотиваційну сфери особистості.

Отже готовність старшокласника до дорослого життя, подальшого самовдосконалення та розвитку пов'язують зі сформованістю у нього комунікативної компетентності, вмінням ефективно спілкуватися, взаємодіяти, а вплив віртуальної реальності розширює ці можливості.

Ми розглядаємо **комунікативну компетентність старшокласника** як складне утворення, що включає **здатність** встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (однокласниками, вчителями, соціумом) маючи певну сукупність *знань, умінь та навичок*, що забезпечують ефективне спілкування; ситуативну *адаптивність*; вільне володіння вербальними й невербальними *засобами* соціальної поведінки та розгорнуту *рефлексію*.

Інформаційна компетентність позначається як «володіння інформаційними технологіями – вміння працювати зі всіма видами інформації» [3].

На думку вчених, сьогодні суспільство перебуває в стадії переходу від індустріального типу до інформаційного. Весь світ оповитий системами зв'язку, комунікаціями. Тому молода людина XXI століття повинна бути компетентною у галузі інформатики, вміти працювати з необхідними у повсякденному житті обчислювальними та інформаційними системами, персональними комп'ютерами та інформаційними мережами, володіти інформаційним потоком життя. Разом з цим, компетентна людина інформаційного суспільства набуває нове бачення світу, опановує інформаційною культурою [4]. В існуючій системі освіти, компетентність повинна виявитися міждисциплінарною, що забезпечує можливість формування цілісної картини світу.

Сучасний підхід до проблеми розвитку та вдосконалення комунікативної компетентності молодих людей полягає в тому, що навчання розглядається, як саморозвиток та самовдосконалення на основі власних дій, а формування компетентності має стати самодіагностикою, самоаналізом.

Придбання комунікативного досвіду відбувається на основі безпосередньої участі в актах комунікативної взаємодії з іншими людьми. Існує безліч шляхів отримання відомостей про характер комунікативних ситуацій, проблемах міжособистісної взаємодії та способів їх вирішення [12].

Інформаційно-комунікаційні технології і, зокрема, глобальна мережа Інтернет, стаючи невід'ємним атрибутом взаємодії як на неофіційному (побутовому), так і на офіційному рівні, змушують переосмислити підходи до моделювання інформаційного і комунікативного простору з урахуванням появи і стійкого функціонування віртуального простору.

Для інтернет-комунікації властиві такі характеристики:

- анонімність, невидимість і відчуття безпеки. У такому типі комунікації є ефект вільного спілкування,

у межах якого можливі дві реалізації: 1) вихід негативних емоцій, задоволення деструктивних потреб (ображення інших, взламвання сайтів), 2) реалізація можливості бути відвертим і не закриватися в особистих аспектах;

– одночасно з конструюванням власної віртуальної особистості обдарований старшокласник створює образ співрозмовника, який не завжди відповідає дійсності, оскільки інформацію, якої не вистачає, він доміслює;

– обмежене сенсорне переживання, складність у вираженні емоцій, що частково компенсується спеціально розробленою знаковою системою [11].

Інформаційне суспільство характеризується впливом на людину, його уявлення про світ і себе, свою країну в залежності від каналу отримання інформації, а також способу її передачі. Відмінною рисою нашого часу є поява нових інтерактивних видів спілкування, породжених науково-технічним прогресом, таких як: інтерактивне телебачення (телемості, телеконференції, телешоу прямого ефіру)

і, нарешті, Internet, узагальненого у схемі особливості віртуальної комунікації (див. рис. 1).

Бурхливий розвиток всесвітньої павутини Internet призвів до появи поняття «віртуальна реальність», що увійшло в людську свідомість, як деяка ідея існування реальності поза реального стану речей. Ця віртуальна реальність виникла так швидко, що складно описати значущі соціальні, технологічні, інформативні та етичні аспекти даного феномена. Але сучасні старшокласники є активними користувачами, які постійно включають віртуальну реальність у життєву дійсність. Для обдарованих учнів це додаткова можливість розширити коло перспектив у спілкуванні, взаємодії, пізнанні, інформованості тощо.

Важливою особливістю початку XXI століття є формування єдиного світового інформаційного простору на базі мережі Internet, проникнення процесів інформатизації, глобалізації та віртуалізації у сфери життєдіяльності, створення міжнародного ринку інформації та управління.

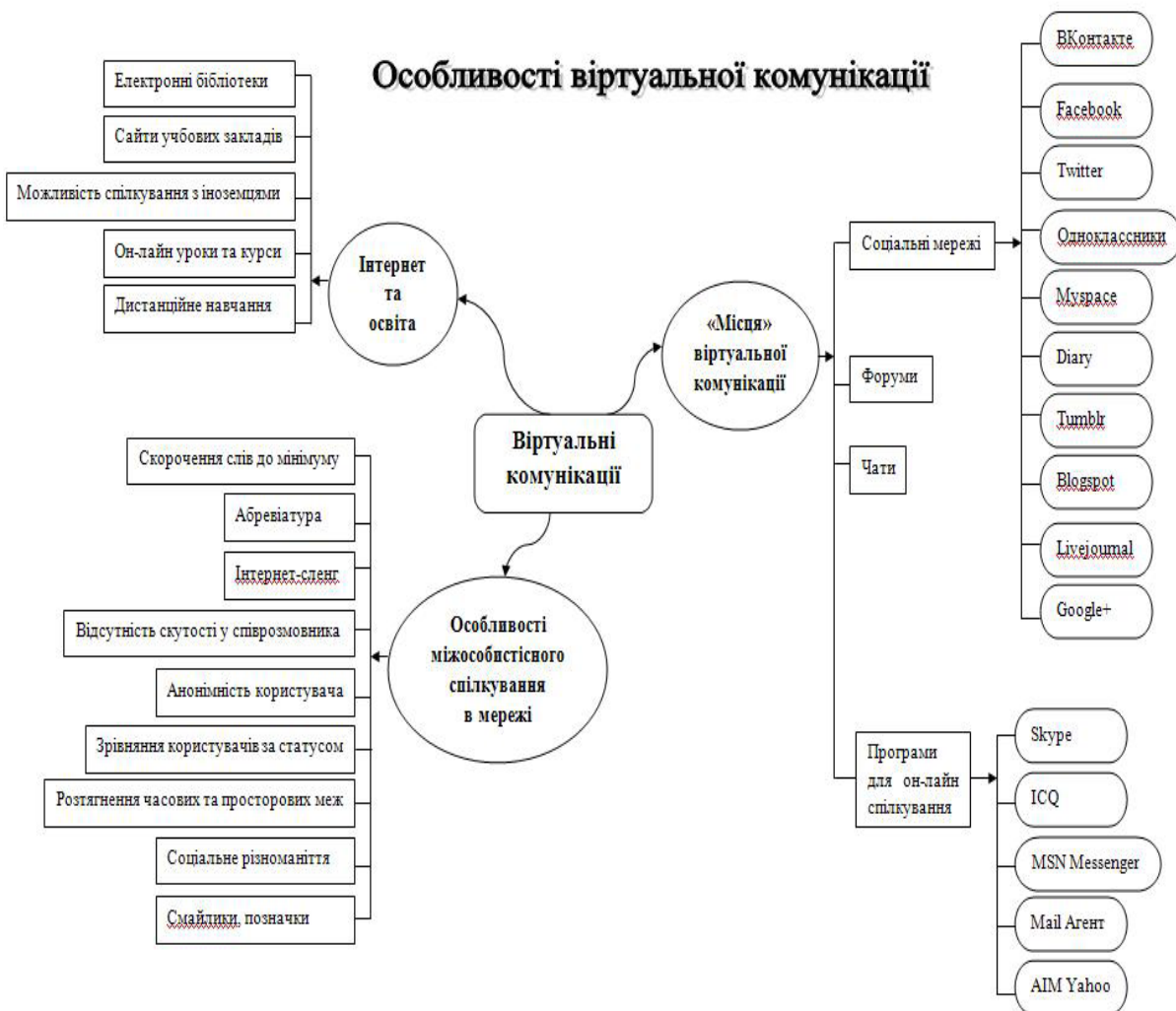

Рис. 1. Схема особливості віртуальної комунікації

Такі фактори оточуючого світу не можуть не позначитися на формуванні комунікативної компетентності, що вміщає інформаційні поля різної міри спільності, які, в свою чергу, можуть і повинні бути об'єднані в інформаційно-комунікативний простір, сформований на основі відомих науково-методичних і організаційно-управлінських досягнень.

Віртуальна комунікація – реально існуюча у всесвітній мережі, як одна з більш сучасних і технічно організованих інтерактивних форм навчання міжкультурної комунікації, представляє особливий інтерес з дослідницької точки зору. Щоб більш точно визначити цей новий тип комунікації, необхідно розглянути основні підходи до визначення поняття «комунікація», а також виділити його основні характеристики.

С. Г. Тер-Мінасова трактує поняття комунікації, як діяльність, що має конкретну мету, припускає двох і більше учасників і полягає в посиланні і отриманні різного роду повідомлень, що використовують різні канали, можуть спотворюватися під впливом зовнішніх чинників, існують в деякому контексті, надають певний ефект на комунікантів та залишають можливість для зворотного зв'язку [5]. Причому, кожен акт комунікації насичений певними культурно-специфічними відносинами між учасниками цього спілкування (емоції, ролі).

Цілями комунікації, за визначенням М. Б. Бергельсон, є повідомлення та отримання інформації, породження нової інформації, розвага, гра, розвиток та підтримка відносин, взаємодопомога, співучасть, вплив різного роду [6]. Крім цього комунікацію можна охарактеризувати сферами та видами: внутрішньо особистісна, міжособистісна, організаційна, міжкультурна, громадська, масова та віртуальна. Останній тип комунікації є цікавим на сьогодні, тому, що відповідає вимогам сучасної мобільної людини, яка прагне реалізуватися у величезному потоці інформації.

В. В. Сафонова визначає поняття віртуальної комунікації як окремої, специфічної сфери спілкування за ознакою комунікаційного каналу. Причому, спілкування за допомогою Internet має розмаїття, притаманне іншим видам комунікації, а деякі з функціональних цілей, таких як, психотерапевтичні, ігрові, навчальні, у віртуальній комунікації досягаються у повному обсязі та максимально ефективно [7].

Віртуальна комунікація – явище недавнє. Базується на технологіях, що динамічно розвиваються, тому правила, які регламентують Internet-спілкування, з прагматичних міркувань, впливають на зручність і швидкість. Учасники цього виду комунікації – відправники (той, який говорить) та отримувачі (той, який слухає), економлять час і зусилля, створюючи повідомлення максимально короткими. Такий економний, стислий стиль спілкування доповнюється графічними об'єктами, «смайликами», створюючи подобу інтерактивності реального людського спілкування.

Таким чином, віртуальні комуніканти, не звертаючи уваги на орфографічні помилки, невідкориговані повідомлення та пропозиції, неофіційний стиль, наближають письмову комунікацію до подоби усного спілкування. Цей вид комунікації може стати незамінним помічником при навчанні міжкультурної комунікації в умовах відсутності можливості реального спілкування з носіями мови [8].

Комунікативна компетентність учнів розвивається через Internet шляхом залучення їх до вирішення широкого кола значущих, реалістичних, маючих сенс і досяжність, завдань, успішне завершення яких несе задоволення та підвищує впевненість у собі.

Для задоволення комунікативних потреб необхідно освоєння методики спілкування у віртуальній реальності, щоб бути більш відповідальним за власне навчання. Теоретично інформація та програми, що надаються віртуальною реальністю, доступні у будь-який час та, незалежні від місця розташування і проміжку часу, скільки існує фізична можливість виходу у всесвітню павутину. Таким чином, комунікація стає віртуально нескінченною, разом з тим, вона супроводжується постійним оновленням інформації.

Однією з нових вимог, що висуваються сьогоднішнім до формування комунікативної компетентності обдарованих старшокласників з використанням Internet-ресурсів, є створення інтерактивності. Термін «*interactive*» перекладається з англійської, як взаємодія. За визначенням І. А. Черних «під інтерактивністю розуміється не просто процес взаємного впливу учасників комунікації один на одного, а спеціально організована пізнавальна діяльність, що носить яскраво виражену соціальну спрямованість» [9].

Інтерактивні види комунікації в Internetі можна поділити на синхронні й асинхронні [10]. Для асинхронного типу характерна наявність двох або більше учасників, така комунікація не відбувається в режимі реального часу (*real-time*), і є складанням та відправленням повідомлень електронною поштою (*e-mail*), а також, коли залишають свої думки на сайтах-обговореннях (*discussion boards*) з різних актуальних проблем сучасно суспільства. Відсутність принципу спонтанності – невід'ємного елементу природнього людського діалогу, є явним недоліком цього типу комунікації тому, що не створюється атмосфера інтерактивної взаємодії.

Синхронні типи спілкування вимагають наявність двох або більше учасників, які вступають у спонтанну інтеракцію з різних комп'ютерів, використовуючи такі програми як «*life chat*» (живе спілкування) і «*instant messaging*» (беззупинне листування). Такий вид спілкування є інтерактивним тому, що дає можливість живому діалогу, незважаючи на віддаленість учасників комунікації в просторі.

Крім простого написання відповіді на повідомлення в реальному часі, Internet надає користувачам можливість спілкуватися за допомогою аудіо- відео устаткування комп'ютера.

Інтернет, окрім комунікативної компетентності, в обдарованих старшокласників розвиває навички, пов'язані з розумовими операціями: аналізом, синтезом, абстрагуванням, ідентифікацією, порівнянням, зіставленням, вербальним і смисловим прогнозуванням тощо.

Таким чином, навички та вміння, що формуються за допомогою Інтернет-технологій розвивають соціальні та психологічні якості обдарованих старшокласників: впевненість у собі, здатність працювати в колективі; створюють сприятливу атмосферу, виступаючи як засіб інтерактивного підходу.

Інтерактивність створює реальні ситуації з життя і примушує учнів адекватно реагувати на них. Головне вміння – спонтанно, гармонійно реагувати на висловлювання інших, почуття й емоції, підлаштовуючись і швидко перебудовуючись. При цьому, маючи можливість спостерігати і копіювати використання мови, навички, зразки поведінки партнерів; під різними кутами розглядати проблеми у процесі їх спільного обговорення.

Узагальнюючи вищезазначене, необхідно пам'ятати, що головними особливостями психолого-педагогічного портрету обдарованого учня є висока мотивація до: навчання, саморозвитку, самовдосконалення та потреба в індивідуальній розвивальній траєкторії. Тому завдяки віртуальній реальності можливе як вдосконалення, посилення цих потреб, так і їх згасання.

Використані літературні джерела

1. Морев *И. А.* Образовательные информационные технологии. Ч. 1. Обучение: Учеб.пособие. / И. А. Морев. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 162 с.
2. Емельянов *Ю.Н.* Активное социально-

психологическое обучение. / Ю. Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985. – 276 с.

3. Селевко *Г.К.* Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. / Г. К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2005.

4. Извозчиков *В. А.* Школа информационной цивилизации: «Интеллект-XXI». / В. А. Извозчиков. – М.: Просвещение, 2002. – С. 16–18.

5. Тер-Минасова *С. Г.* Язык, личность, Интернет // Вестник МГУ, 2000. – сер.№ 19, № 14.

6. Бергельсон *М. Б.* Языковые аспекты виртуальной коммуникации / М. Б. Бергельсон // Вестн. МГУ. – Сер. № 19. // Лингвистика и межкультурные коммуникации, 2002. – № 1. – С. 43–48.

7. Сафонова *В. В.* Культурно-языковая экспансия и ее проявление в языковой политике и образовании. / В. В. Сафонова // Иностранные языки в школе, 2002. – №3. 1. – С. 17–24.

8. Габдрахманова *Г.Р., Шемякина Е.В.* Межкультурная коммуникация: виртуальная реальность // Материалы республиканской научно-практической конференции «Актуальные проблемы функционирования и преподавания языков в межкультурном пространстве», Караганда, 2004.

9. Черных *И. А.* Теории интеграции: техника интерактивного обучения / И. А. Черных. – Алматы: КазНУ, 2004. – 198 с.

10. Гейхман *Л. К.* Интерактивное обучение общению как модель межкультурной коммуникации / Л. К. Гейхман // Вестник МГУ. Сер. – № 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2003. – № 3. – С. 138–147.

11. Кадемія *М.Ю.* Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ТОВ «ЛАНДО ЛТД», 2009. – 212 с.

12. Петровская *Л. А.* Общение – компетентность – тренинг: Избранные труды. / Л. А. Петровская. – М. : Смысл, 2007. – 687 с.

